

Stefania Grudzińska (1930-1997). Astrofizyk

Stefania Zofia Grudzińska urodziła się 4 kwietnia 1930 r. w Bydgoszczy w rodzinie urzędniczej. Była córką Józefa, kupca-wojażera, i Władysławy z domu Idziorek. Ojciec w czasie okupacji był pracownikiem biurowym, a po wyzwoleniu zastępcą kierownika działu zakupu i sprzedaży w Centrali Przemysłu Odzieżowego, następnie działu zaopatrzenia w Fabryce Obrabiarek Drzewnych w Bydgoszczy. Stefania miała brata Stanisława oraz dwie siostry: Grażynę i Reginę.

Naukę rozpoczęła w rodzinnym mieście we wrześniu 1936 r. w szkole podstawowej. Przed wojną ukończyła trzy klasy. Podczas okupacji uczyła się w niemieckiej szkole powszechnej, a po wyzwoleniu w Miejskim Gimnazjum Koedukacyjnym przekształconym później w III Państwowe Liceum i Gimnazjum im. Hanki Sawickiej w Bydgoszczy. Uczęszczała do klasy o profilu matematyczno-fizycznym. 23 czerwca 1950 r. zdała maturę i zapisała się na studia pierwszego stopnia na kierunku astronomii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK). Ukończyła je 19 września 1953 r., otrzymując dyplom w zakresie fizyki z astronomią. Naukę kontynuowała na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii (WMFCh) UMK. Studia drugiego stopnia ukończyła 8 czerwca 1955 r. na podstawie pracy pt. „Fotometria fotowizualna okolicy Sagittae”, napisanej pod kierunkiem profesor Wilhelminy Iwanowskiej. Jeszcze w trakcie studiów podjęła pracę na UMK. 1 marca 1953 r. została zatrudniona na stanowisku zastępcy asystenta w Katedrze Astronomii WMFCh. Rok

później, 1 października, awansowała na asystenta w Katedrze Astrofizyki tego Wydziału. W pierwszych latach swojej pracy zajmowała się fotometrią wizualną i fotograficzną gwiazd zmiennych i wcześniej wspomnianą już fotometrią wybranego pola Drogi Mlecznej. W 1956 r., 1 grudnia, została starszą asystentką. Była nią do 1963 r. W tym też roku, 27 marca, obroniła dysertację nt. „Identyfikacji linii emisyjnych w zakresie od λ 4800 Å do λ 8840 Å w widmie zmiennej długookresowej o Ceti”, napisaną również pod kierunkiem profesor W. Iwanowskiej. Po otrzymaniu stopnia doktora nauk matematyczno-fizycznych, 1 grudnia 1963 r. została adiunktem w Katedrze Astronomii WMFCh UMK. 17 maja 1972 r. na podstawie pracy pt. „Analiza widmowa wybuchu jasności komety 1963 III (Alcock 1963b)” uzyskała stopień

naukowy doktora habilitowanego nauk fizycznych w zakresie astronomii również na UMK. Od 1 kwietnia 1978 r. była docentem w Zakładzie Astronomii Gwiazdowej Instytutu Astronomii. Od 1 października 1972 r. współpracowała też z Zakładem Matematyki w Wyższej Szkole Nauczycielskiej, przekształconej w 1974 r. w Wyższą Szkołę Pedagogiczną (WSP) w Bydgoszczy. Pracowała tam do 30 września 1980 r. Na UMK prowadziła zajęcia dla studentów astronomii i geografii, a także w Studium Doktoranckim Chemii z astronomii sferycznej i praktycznej, matematycznego opracowania obserwacji, rachunku prawdopodobieństwa i statystyki matematycznej. Na UMK pracowała do przejścia na emeryturę (30 września 1991 r.). W Toruniu wypromowała 9 magistrów, a w WSP w Bydgoszczy – 53. Po zakończeniu współpracy z UMK podjęła pracę na stanowisku profesora nadzwyczajnego w Instytucie Fizyki w WSP w Rzeszowie. Prowadziła tam wykłady z astronomii i astrofizyki dla studentów fizyki. W rzeszowskiej uczelni wypromowała 20 magistrów i 11 licencjatów.

Działalność naukowa Grudzińskiej skupiała się wokół trzech problemów: fotometrii ciał niebieskich, analizy widmowej gwiazd zmiennych długookresowych oraz fizyki komet. Tym ostatnim w swoich badaniach poświęciła wiele czasu. Obiektem jej badań były m.in. komety: Arenda-Rolanda 1956h, Ikeya 1963a, Alcocka 1963b, P/Schwassmanna-Wachmanna, które badała w oparciu o widma w bardzo dużej dyspersji, a także gwiazdy zmienne długookresowe i gwiazdy typu RV Tauri, badane w bardzo małej dyspersji. Na uwagę zasługuje też fotometria wizualna ponad 6 tysięcy gwiazd z okolicy gwiazdozbioru Strzały oraz obserwacje zmian jasności Nowej z 1968 r. Do ciekawych wyników jej badań należy zaliczyć również zidentyfikowanie po raz pierwszy emisji serii Paschena w widmie zmiennej długookresowej, Mira Ceti i identyfikacji linii emisyjnych w bliskiej podczerwieni. Fotometrią pola Drogi Mlecznej zajmowała się w ramach programu badawczego Obserwatorium Astronomicznego w Piwnicach. Grudzińska niemalże od początku istnienia wspomnianego obserwatorium brała udział w sferze badawczej, organizacyjnej i dydaktycznej. Od 1 kwietnia 1959 r. do 30 września 1960 r. była stypendystką Belgijskiego Komitetu Międzynarodowego Roku Geofizycznego, w ramach którego pod kierunkiem

profesora Pola Swingsa z Instytutu Astrofizyki w Liège (Belgia) zapoznawała się z metodami analizy widmowej gwiazd w dużej dyspersji. Od 15 do 30 grudnia 1975 r. przebywała w Obserwatorium de Haute-Provence we Francji. Wyjechała także na badania do Observatoire de Paris – Section d’Astrophysique w Meudon. Była autorką katalogu jasności fotowizualnych blisko 6000 gwiazd. Pisała prace i wygłaszała odczyty popularnonaukowe dotyczące obserwacji komety Halleya. W ramach umowy polsko-belgijskiej wyjeżdżała do Instytutu Astrofizycznego w Liège (4-21 listopada 1985 r., 24 stycznia - 17 lutego 1986 r. i 24 stycznia - 17 września 1986 r.) w celu opracowania katalogu linii emisyjnych w kometach. Łącznie opublikowała około 40 rozpraw i artykułów naukowych z wyżej wymienionych zagadnień.

Wielokrotnie uczestniczyła w sympozjach, kongresach i konferencjach naukowych polskich i zagranicznych. Była uczestnikiem krajowych zjazdów Polskiego Towarzystwa Astronomicznego, m.in. w Poznaniu (grudzień 1955 r. i wrzesień 1971 r.), Krakowie (listopad 1957 r.), Warszawie (wrzesień 1961 r.), Toruniu (wrzesień 1963 r.), Olsztynie (wrzesień 1965 r.), Wrocławiu (październik 1967 r.) i Gdańsku (wrzesień 1975 r.). Brała udział w zjazdach Międzynarodowej Unii Astronomicznej w Moskwie (sierpień 1958 r.), Pradze (1967 r.), Genewie (1976 r.), a także w Międzynarodowym Kolokwium Astrofizycznym w Liège (17-20 czerwca 1975 r.) i Budapeszcie (1975 r.) oraz w Rzymie (8-18 czerwca 1984 r.). Uczestniczyła także w Europejskich Kongresach Astronomicznych w Liège (23 lipca - 4 sierpnia 1980 r.), Dubrowniku (15-27 października 1981 r.), Montrealu (9-30 sierpnia 1979 r. i 14-23 sierpnia 1989 r.). Wielokrotnie wyjeżdżała na konferencje do Strasburga (3-6 lipca 1984 r., 15 marca - 10 kwietnia i 4-25 listopada 1987 r. oraz 4-25 maja 1988 r.), dwukrotnie do Uppsali (1-8 czerwca 1985 r. i 10-18 czerwca 1989 r.) oraz Budapesztu (13-21 listopada 1982 r.). W dniach 5-7 lipca 1965 r. uczestniczyła w sympozjum Astrofizycznym w Liège, do tego miasta często wracała z referatami, na badania i staże (24 maja - 24 czerwca 1982 r., 18 listopada - 9 grudnia 1988 r.). Od 14 do 19 września 1981 r. przebywała na konferencji w Innsbrucku. Prowadziła też badania w Heidelbergu (25 października - 20 listopada 1986 r.).

Poza pracą naukową pełniła też funkcje administracyjne. Od 1 października 1976 r. do 31 maja 1979 r. była zastępcą dyrektora Instytutu Astronomii na WMFCh UMK. Ponadto opiekowała się studentami II roku oraz stołówką w Obserwatorium Astronomicznym UMK w Piwnicach koło Torunia. Już od lat licealnych angażowała się w prace społeczno-organizatorskie, należała m.in. do koła matematycznego, brygady „Służba Polsce”, PCK, „Bratniaka”, II Hufca Żeńskiego przy III Państwowym Gimnazjum i Liceum w Bydgoszczy, w którym była kolejno zastępczynią, przyboczną i drużynową. W czasie studiów należała do Zrzeszenia Studentów Polskich (od 22 września 1950 r.), a od 1951 r. do Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Była także współorganizatorem sesji naukowej dla uczczenia 80-lecia urodzin i 40-lecia pracy w UMK prof. Wilhelminy Iwanowskiej (1985 r.).

Była członkiem polskich i zagranicznych towarzystw naukowych, m.in.: od 1956 r. należała do Towarzystwa Naukowego w Toruniu (w 1972 r. została członkiem Wydziału III, a w 1989 r. przewodniczącą Komisji Astronomicznej), Polskiego Towarzystwa Astronomicznego (od 1953 r.), a także Towarzystwa Przyrodniczego im. M. Kopernika (od 1957 r.), International Astronomical Union (od 1976 r.) oraz Europejskiego Towarzystwa Astronomicznego.

Za pracę naukowo-badawczą i organizatorską była sześciokrotnie nagradzana przez rektora UMK (listopad 1970 r., kwiecień 1973 r., październik 1974 r., październik 1978 r., październik 1980 r. i październik 1981 r.) oraz rektora WSP w Rzeszowie. W 1958 r. otrzymała nagrodę rektorską za pracę „Korelacja pomiędzy aktywnością Słońca a jasnością komety Arenda-Rolanda”. W 1970 r. odebrała Srebrną Odznakę UMK, a 9 października 1973 r. została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi za 20-letnią nienaganną pracę pedagogiczną. 18 września 1983 r. uhonorowano ją Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, a cztery lata później medalem 40-lecia UMK.

Była niezamężna. Mieszkała w Bydgoszczy przy ul. Królowej Jadwigi 1 m. 4. Znała biegle języki francuski i niemiecki.

Zmarła po długiej chorobie 23 października 1997 r. w Bydgoszczy. Tam też 29 października została pochowana na Cmentarzu Parafialnym Najświętszego Serca Jezusowego przy ul. Ludwikowo.

Bibliografia: akta osobowe i studenckie Stefanii Grudzińskiej z zasobu Archiwum UMK: sygn. K-55/23; IA-1/4; 6.043; Sprawozdania TNT, 1972, nr 26, s. 127-128; A. Woszczyk, *Stefania Grudzińska 1930-1997*, Postępy Astronomii, 1997 nr 4, s. 43; (aw), *Stefania Grudzińska 1930-1997*, Głos Uczelni, nr 12, 1997, s. 26.

Weronika Krajniak (Toruń)
ORCID: 0000-0002-4931-1876